فصل‌نامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی، دوره دهم، شماره‌ی ۳،زمستان ۱٤۰۰، صفحات ۱۷۲-۱٤۹

مقاله پژوهشی

الگوهای معنای امرخیر، با تأکید برکتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول[۱]

مهدی نقوی علایی[۲]؛ مهری بهار[۳]

تاریخ دریافت: ۱٤۰۰/۰۸/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱٤۰۰/۱۱/۲۵

چکیده

مقالهٔ حاضر با هدف شناخت و توصیف معنی امر خیر در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطه اول انجام گرفته است. روش‌شناسی این مقاله بر اساس تحلیل محتوا با رویکرد تلفیقی کمی و کیفی می‌باشد. با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده مشخص گردید؛ ۱- خیر به مثابه مشارکت عمومی و اجتماعی ۲- خیر به مثابه امری فراجنسیتی ۳- خیر به مثابه عملی فراانسانی و وجدان جمعی ٤- خیر به مثابه امری دولتی ۵- خیر به مثابه امری دینی و خداپسندانه می‌باشد. همچنین نتایج یافته‌ها در پژوهش نشان داد، از مجموع ۲٤۹ مورد موضوع مربوط به مؤلفه‌های امر خیر در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول، ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت متن، ۵ مورد برابر با (۲ درصد) به صورت تصویر و ٦۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) با متن و تصویر ارایه شده است. و از میان ۲٤۹ مورد موضوع مربوط به مؤلفه‌های شش‌گانه امر خیر در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول بر حسب پایهٔ تحصیلی، ۸٤ مورد برابر با (۳۳/۷ درصد) مربوط به پایهٔ هفتم، ۹٦ مورد برابر با (۳۸/٦ درصد) مربوط به پایهٔ هشتم و ٦۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) مربوط به پایهٔ نهم بوده است.

واژه‌های کلیدی: امرخیر؛ همبستگی اجتماعی؛ کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی متوسطهٔ اول؛ مشارکت اجتماعی نوجوانان.

---

[۱] این مقاله با حمایت پژوهشکدهٔ آلاء (مطالعات نوین وقف و امور خیر) دانشگاه اصفهان انجام شده است.

[۲] کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، موسسه آموزش عالی سبز، آمل، ایران (نویسندهٔ مسؤول) .
alaee053@gmail.com

[۳] دانشیار گروه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Mbahar.ut@gmail.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدمه و بیان مسأله

امر خیر و کار نیک در کشور ما از قدمتی دیرینه و طولانی برخوردار است به‌طوری‌که از قدیم‌الایام به بحث امرخیر و نیکوکاری توجه زیادی شده است. با ورود دین اسلام به ایران زمینهٔ مناسبی در جهت فعالیت و مشارکت مسلمانان در امر خیر فراهم شد به‌طوری‌که علاوه بر عمل دینی بودن، کارکردی فرهنگی و اجتماعی به خود گرفته است و با جان مردمان ما عجین شده است. ادیان الهی همواره بر دستگیری و خیررسانی به افراد آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده تأکید فراوان داشته‌اند و کار خیر را سبب رستگاری، سلامت روحی، رشد اخلاقی و از بین بردن گناهان برشمرده‌اند. کار خیر و نیکوکاری از جمله ارزش‌های انسانی و اخلاقی است که روح انسان را رشد و کمال می‌دهد و اجازه نمی‌دهد، آدمی از بعضی فجایعی که در پیرامونش می‌گذرد، بی‌اعتنا گذر کند و سبب برداشتن کینه‌ها و دشمنی‌ها و دوری از واگرایی اجتماعی و دست‌یابی به هم-گرایی اجتماعی می‌شود (سروری مجد، ۱۳۹۳: ۲۰۰) و از سوی دیگر موجب همبستگی و مشارکت اجتماعی میان افراد جامعه می‌گردد.

مشارکت عمومی و اجتماعی مردم در شکل‌گیری نظام سیاسی و فرهنگی امری مسلم و اجتناب‌ناپذیراست و بدون مشارکت عمومی و مردمی، امکان توسعه، رشد و تعالی یک کشور امکان‌پذیر نیست. از بعد اجتماعی نیز وحدت و همبستگی عمومی نقش به‌سزایی در تثبیت هر نظام اجتماعی دارد، چراکه جوامع بشری تنها در سایهٔ همبستگی اجتماعی است که می‌توانند به روابط و تعاملات روزمرهٔ زندگی خویش بپردازند، زبان یکدیگر را درک کنند، واکنش‌های دیگران را پیش‌بینی نمایند و برای آیندهٔ زندگی خود برنامه داشته باشند. ملتی که دارای همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی است و از وحدت، یک‌دلی، یک‌رنگی و هم‌دلی بهره می‌برد، به راحتی با مشارکت عمومی شهروندان خود به تحقق اهداف متعالی نظام دست خواهد یافت.

از میان دوران مختلف زندگی انسان، دورهٔ نوجوانی مهم‌ترین و باارزش‌ترین دوران زندگی فرد محسوب می‌شود.(اوبرادویچ‌وماستن،۲۰۰۷)[1] عنوان کرده‌اند که افزایش مشارکت فعال کودکان و نوجوانان میتواند پیامدهای بلندمدتی برای مشارکت اجتماعی داشته باشد و ورود به فعالیتهای مشارکتی در دوره نوجوانی، می تواند علاقه مندی به مشارکت مدنی در بزرگسالی را پیش بینی کند. ایجاد علاقه به مشارکت در میان کودکان و نوجوانان، که در قالب وضعیتی فرآیندی در طول زمان ایجاد میشود میتواند در بلندمدت به ترویج تعاملات مسالمت آمیز اجتماعی و سیاسی و توسعه خصوصیات متناسب با رفتارهای شهروندی کمک شایانی بکند (اودانل‌و توبل، ۲۰۰۷)[2].

[1] Obradovic & Masten
[2] O'Donnell & Tobbell

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

درواقع دورهٔ نوجوانی شاکلهٔ شکل‌گیری هویت اجتماعی و فرهنگی فرد است که با عناصری از قبیل توجه به امور خیر و کار نیک می‌تواند باعث شکل‌گیری همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جامعه شود. در این میان توجه به امر آموزش و محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند تأثیر زیادی در فرآیند یاددهی و یادگیری نوجوانان و دانش‌آموزان داشته باشد. تحقق یافتن استعدادها با کمک نهادها و سازمان‌های متعددی چون خانواده، مدرسه، جامعه و... صورت می‌پذیرد که از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین نهادها، نظام آموزش و پرورش است (صافی،۱۳۷۹: ۳۵). بر همین اساس کتاب‌های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط مشی آموزشی دارند، مورد توجه دست اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشد. کتاب‌های درسی به لحاظ نقش و جایگاه خود برای حفظ اعتبار و حیثیت علمی و فرهنگی در نظام آموزشی کشورها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. از میان کتاب‌های درسی، کتاب‌های مطالعات اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارند، زیرا تنها از طریق آموزش مطالعات اجتماعی است که افراد با محیط جامعه، ارزش‌ها، فرآیند اجتماعی و اقتصادی و مسؤولیت‌های خود نسبت به دیگران آشنا می‌شوند. حوزهٔ مطالعات اجتماعی یکی از یازده حوزهٔ یادگیری است که در آن به تربیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی توجه زیادی شده است. همچنین در زیر نظام برنامهٔ درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، حوزهٔ مطالعات اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های یادگیری محسوب می‌شود. برخی از مهم‌ترین محورهای این حوزه تربیت اجتماعی، تربیت شهروند مطلوب، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی و تعاملات صحیح اجتماعی است (فلاحیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵). به طور کلی مطالعات اجتماعی به نیازهای فرد و جامعه و افزایش مهارت تصمیم‌گیری در مواجه با مسائل اجتماعی و برخورد مسؤولانهٔ اجتماعی و محیطی افراد توجه اساسی دارد. رشد اجتماعی مهم‌ترین جنبهٔ شخصیتی افراد است که هر قدر فرد سازگارتر و دارای روابط اجتماعی قوی‌تر باشد می‌تواند در بستر اجتماع از نظر شخصیتی و شغلی موفق‌تر باشد.

از آنجا که امر خیر و کار نیک به عنوان یک ارزش انسانی و فرهنگی به حساب می‌آید، باید به فرهنگ نیز توجه جدی کرد. فرهنگ مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، آداب زبان، جهان‌بینی، نگرش‌ها و نحوهٔ زندگی مردم است که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود (شمس، ۱۳۹۶: ۱۸۲). بنابراین مهم‌ترین جایی که می‌توان زمینهٔ شکل‌گیری فرهنگ را محیا کرد، همان نظام آموزش و مدرسه و محتوای کتاب‌های درسی است. امروزه رویکرد ارزشی و اخلاقی به منزلهٔ یکی از مهم‌ترین رویکردها در آموزش و پرورش و قلمروی برنامه‌ریزی درسی به شمار می‌رود. در این رویکرد، برنامهٔ درسی ابزاری موثر در رشد و توسعهٔ فضایل ارزشی و اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان است و آنان را برای برخورد مناسب با مسائل و موضوعات

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدید آماده می‌سازد. توجه به این ارزش‌ها، شکوفایی و رشد و توانایی‌ها و قابلیت‌های فردی و اجتماعی و کمک به رشد عاطفی، شخصیتی و رفتاری دانش‌آموزان، از جمله وظایف مهمی است که انتظار می‌رود مدارس و محتوای کتاب‌های درسی هر کشور در کنار آموزش و تعلیم به آن توجه ویژه داشته باشد. از آنجا که رسالت اصلی آموزش و پرورش در عصر کنونی، ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش‌ها، شناخت‌ها و در نهایت رفتار انسان‌ها است (ملکی، ۱۳۸۲:۸٤). بر این اساس لازم است به باورها و نگرش‌های باارزشی همچون تعاون، نوع‌دوستی، احسان، نیکوکاری، هم‌دلی و ... توجه بیش از پیش شود. برای آموزش این ارزش‌ها، کتاب درسی مهم‌ترین رسانهٔ آموزشی است که در تعیین و جهت‌دهی فرآیند یادگیری دانش‌آموزان نقش به-سزایی دارد. محتوای برنامهٔ درسی در برگیرندهٔ مهم‌ترین راهبردهای اجرایی برای دست‌یابی به هدف‌های نظام تعلیم و تربیت هستند و به همین دلیل لازم است در تهیه و تدوین محتوا، نهایت دقت اعمال شود. محتوای برنامهٔ درسی می‌تواند به بیدار ساختن روحیهٔ مدنی، تعهد اجتماعی، توجه به دیگران و انزوا کمک کند تا کودکان شهروندانی آگاه و دلسوز تربیت شوند (آقاجانی، ۱۳۸۵: ٦٥). لذا این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال اساسی است که امر خیر در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول به چه معنایی آمده است؟

پیشینهٔ پژوهش

خدابنده و همکاران پژوهشی با عنوان «بررسی مفهوم امور خیر در کتاب های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی سال ۹٦-۹۵»، بر اساس مؤلفه‌های همکاری، دگریاری، وقف، همدلی، تعاون، احسان، نوع دوستی و مشارکت اجتماعی انجام داده‌اند، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به برخی از مؤلفه‌های امور خیر مانند همکاری، هم‌دلی، مشارکت اجتماعی و نوع-دوستی به صورت ناقص و گذار توجه شده است و به برخی دیگر از مؤلفه‌های تبیین شده به هیچ وجه توجه نشده است. بنابراین طبق نتایج این پژوهش به طور شایسته به مؤلفه‌های امور خیر پرداخته نشده است.

بازگیر و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی ابتدایی دورهٔ اول بر اساس اهداف آموزشی در حوزهٔ خیر و نیکوکاری»، نشان دادند که از بین مفاهیم انتخاب شده، مفهوم تعاون و همکاری مورد توجه قرار گرفته و مفهوم دوستی از طریق فعالیت‌های نمایش، بازی و صندلی صمیمیت مورد توجه بوده و مفاهیم احسان، گذشت که در ارزش‌های اخلاقی ما و همچنین آموزه‌های دینی مورد توجه بوده، مورد غفلت قرار گرفته است.

در پژوهش موحدیان و همکاران(۱۳۹۹) با عنوان «تحلیل محتوای توصیفی متن نوشتاری و تصاویر کتاب فارسی ابتدایی پایه اول و دوم در زمینه خیر و نیکوکاری»، در خصوص تحلیل

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

محتوای متن نوشتاری و تصاویر کتاب‌های فارسی ابتدایی، پایهٔ اول و دوم در زمینهٔ خیر و نیکوکاری به مفاهیم دوستی، همکاری و تعاون توجه بیشتر شده است و ایثار و گذشت و نیکوکاری و احسان، علی‌رغم توجه زیاد در دین اسلام، به فراموشی سپرده شده است.

نتایج پژوهشی تحت عنوان «الگوی تحلیل مسیر روابط بین نوع‌دوستی، نگرش‌ها و باورها با رفتار اجتماعی مطلوب در بین دانشجویان دختر» که توسط باباصفری و همکارانش در سال در بین دانشجویان دختر (۱۳۹۷) انجام گرفته شده است نشان می‌دهد که بین نوع‌دوستی، نگرش کمک به دیگران، نگرش کمک نسبت به امور خیریه، باورهای عادلانهٔ عمومی، باورهای عادلانهٔ جهانی و باورهای ناعادلانه با رفتارهای اجتماعی مطلوب رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد. به علاوه نتایج تحلیل مسیر مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری نیز از اثر مستقیم نوع‌دوستی بر نگرش‌ها، باورهای عادلانهٔ جهانی و رفتارهای اجتماعی مطلوب و اثر غیر مستقیم نوع‌دوستی بر باورهای عادلانهٔ عمومی، ناعادلانهٔ جهانی و رفتارهای اجتماعی مطلوب حمایت کرد.

نیازی‌و همکاران(۱۳۹٤) با عنوان «مشارکت در امور خیریه و وقف، پیش درآمدی بر توسعهٔ پایدار» که با مطالعه بر روی ۲٦۳ نفراز شهروندان کاشانی بالاتر از ۳۰ سال انجام شد به این نتیجه رسیدند بین متغیرهای دین‌داری، عدالت خواهی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، تعلق و تعهد اجتماعی با متغیر مشارکت در امور خیریه رابطهٔ معنادار وجود دارد. بدین ترتیب که هر چه متغیرهای مستقل فوق الذکر در بین مردم قوی تر باشد، مشارکت مردم در نیکوکاری و امر خیر و علی الخصوص وقف افزایش می‌یابد.

مبانی نظری پژوهش

رویکرد این مقاله بر اساس فهم دورکیمی می‌باشد، دورکیم بیش از دیگران به طور مستقیم بر مباحث مربوط به مشارکت اجتماعی پرداخته است. همبستگی اجتماعی از نگاه دورکیم دارای ماهیت، جامعه‌شناختی است و به معنای یکپارچگی و احساس مسؤولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه می‌باشد، همبستگی پدیده‌ای است که براساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و به طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند. از نظر دورکیم مشارکت اجتماعی، وجدان جمعی، ارزش‌های مشترک و روابط متقابل میان اعضا از شاخص‌های امرخیر می‌باشد که باعث همسبتگی اجتماعی و نیز هم‌دلی و نوع‌دوستی می‌شود منجر به همبستگی اجتماعی، نوع‌دوستی و انسجام می‌گردد. دورکیم، به نقش همبستگی اجتماعی در گسترش و تقویت ارتباطات اجتماعی اشاره نموده و معتقد است هر جا همبستگی اجتماعی نیرومند باشد، عامل نیرومندی در نزدیک کردن افراد به هم خواهد بود و باعث تشدید تماس‌های آنان و بیشترکردن فرصت‌های ارتباطشان با یکدیگر خواهد شد. به عبارت دیگر، هر چه افراد جامعه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

همبسته‌تر باشند، روابط گوناگون خود را با یکدیگر یا در حالت دسته‌جمعی با گروه بیشتر حفظ می‌کنند (آبراهامز، ۱۳٦۹: ۱۹٦). بر اساس این نظریه می‌توان گفت افراد از طریق روابط عاطفی مثبت مانند انجام کارهای خیر در پی خدمت‌رسانی به جمع اجتماعی بزرگ‌تر هستند.

این مقاله به ادبیات و مؤلفه‌های معنای امرخیر توجه دارد و برای دست‌یابی به مفاهیم امر خیر، سند برنامهٔ درسی ملی، سند تحول بنیادین و همچنین نظریهٔ همبستگی اجتماعی دورکیم مورد بررسی قرار گرفتند.

برنامهٔ درسی ملی، نشأت گرفته از اصول و ارزش‌های دین مبین اسلام (قرآن، سنت، عقل و فطرت) می‌باشد. از مصادیق نزدیک به امر خیر که در بخش‌های مختلف این سند اشاره شده است شامل مفاهیمی چون احسان، مهربانی، ایثارگری، هم‌دلی، نوع‌دوستی، مهرورزی و تلاش در حل مشکلاتی چون بیماری، فقر و ... می‌باشد. سند تحول بنیادین نیز، یک برنامهٔ مهم در سطح ملی است که پایه‌های آن بر مبانی ارزشی و نظری استوار گشته است. از مفاهیم و مصادیق مرتبط با خیر می‌توان به خیرخواهی، نیکوکاری، ایثار، مشارکت اجتماعی، تعاون، مهرورزی، فداکاری، آموزش کودکان مناطق محروم، کمک به زلزله‌زدگان و محرومین، مشارکت واقفین و خیرین مدرسه ساز و امور خیریه اشاره کرد که به صورت صریح بیان شده است. نظریهٔ همبستگی اجتماعی دورکیم نیز به دو مفهوم همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی اشاره دارد. از نظر دورکیم، یکی از عناصر عمده تشکیل‌دهندهٔ یکپارچگی و هم‌بستگی اجتماعی، عمل و روابط متقابل اعضای گروه با یکدیگر است. همبستگی اجتماعی به معنای وحدت، وفاق و وفاداری است که ناشی از علایق، احساسات، هم‌دلی و روابط دوستانه و محبت‌آمیز است و با واژه‌های دیگری همچون یکپارچگی، وحدت، وفاق اجتماعی و نظم اجتماعی هم‌معنی هستند. با توجه به بررسی‌های به‌عمل‌آمده در خصوص مؤلفه‌های معنی امر خیر، مقوله‌هایی همچون نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم‌دلی، نوع‌دوستی، تعاون و وقف استخراج گردید.

نیکوکاری

نیکوکاری به معنای کار خیرکردن، دستگیری و احسان است (دهخدا،۱۳۷۷: ۱۰۳۲). نیکوکاری در لغت به معنی لطف، کرم، خوبی و کار خیر و شایسته کردن و نیز انجام کاری به شکل نیکو و با انگیزهٔ خدایی و رساندن خیر یا سودی به دیگری بدون چشم‌داشت و یا هرگونه پاداش، تعریف شده است.

مشارکت اجتماعی

مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دست‌یابی به هدف‌های گروهی یاری دهند و در مسؤولیت کار شریک شوند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

درواقع، مشارکت نوعی کنش هدفمند است نه رفتار. درواقع فرآیندی که افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی، با درنظر داشتن اهداف معین و مشخص که به سهیم شدن در آن‌ها در منافع اجتماعی منجر می‌شود، در آن شرکت می‌کنند (غفاری و همکاران،۱۳۸۰: ٤٢). مشارکت اجتماعی در بردارندۀ انواع کنش‌های فردی و گروهی به منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیرگذاری بر فرآیندهای تصمیم‌گیری دربارۀ امور عمومی است.

هم‌دلی

داشتن احساس‌های قلبی مشابه را هم‌دلی می‌گویند. هم‌دلی یعنی درک احساسات قلبی هر فرد که به فرد دیگر کمک می‌کند. هم‌دلی به صورت توانایی فرد برای درک احساسات دیگری به گونه‌ای که خود را به جای دیگری بگذارد تعریف شده است. هم‌دلی به عنوان یکی از فضیلت‌های اخلاقی است و به معنی توان درک و احساس علایق و نگرانی‌های دیگری است.

نوع‌دوستی

نوع‌دوستی به معنای محبت و دلسوزی در حق افراد است. نوع‌دوستی در لغت به معنای مهرورزی، بشردوستی، محبت، ایثار گفته می‌شود. از نظر آگوست‌کنت، نوع‌دوستی شالودۀ زندگی در جامعه است (اسکات و سگلو،۲۰۰۷: ۱۱۵)

تعاون

از نظر لغوی تعاون یعنی یکدیگر را یاری‌کردن. همکاری و یاری در کاری که به‌طور جمعی انجام می‌شود؛ به‌عبارت‌دیگر کارگروهی، داوطلبانه و نظام‌مند را تعاون می‌گویند. تعاون در لغت به معنای یاری کردن، دست‌گیری، همیاری و همکاری است. «تعاون» از ریشۀ عون و به معنی یاری کردن «یاری رساندن» و اعوان به معنی «یاران»، «دوستان»، «کمک و امداد» آمده است.

وقف

از اعمال ارزش‌مند دیگری که از نظر دین اسلام نیک شمرده‌اند، سنت حسنه وقف است. وقف از انواع امور خیریه و داوطلبانه است که برای برخوردار کردن دیگران از اموال شخصی توانمندان که در حقیقت، نوعی تعدیل ثروت و توزیع درآمد است، به وجود آمده است. وقف، در لغت به معنای توقف و حبس و در اصطلاح فقهی از عقود اسلامی به معنای حبس کردن مال و جاری کردن منفعت یا ثمرۀ آن برای استفاده در راه خدا و عموم مردم، بدون دریافت عوض است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

روش پژوهش

مقالهٔ حاضر بر اساس روش تحلیل محتوا و با رویکرد تلفیقی کمی و کیفی می‌باشد. تحلیل محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند به روشن شدن مسأله کمک کند و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کرده و همچنین شیوهٔ درست طراحی را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد. در این روش ابتدا مطالعهٔ تمام محتوای کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول که شامل سه پایهٔ هفتم، هشتم و نهم بوده صورت گرفته، سپس به استخراج مفاهیم مرتبط با امر خیر، که براساس اشارهٔ مستقیم در محتوا و تحلیل جزء به جزء متن و تصاویر بوده، پرداخته شده و پس از گزینش و انتخاب مفاهیم نسبت به استخراج و ثبت آن‌ها و دسته‌بندی و تفکیک مفاهیم و نیز توزیع جدول فراوانی و مقایسه مؤلفه‌های مورد نظر به تفکیک پایه‌های تحصیلی (هفتم، هشتم و نهم) اقدام شده است.

جامعهٔ آماری: محتوای (متون، تصاویر) کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول، (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ هستند، که با هدف توصیف معنی امرخیر که شامل مفاهیم (نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم‌دلی، تعاون، نوع دوستی و وقف) در کتاب‌های درسی می‌باشد، انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

پس از بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ دوم مشخص شد از مجموع ۲۴۹ موضوع مربوط به امر خیر در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول که شامل نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم‌دلی، نوع‌دوستی، تعاون و وقف بوده، ۵۹ مورد برابر با (۲۳/۷ درصد) مرتبط با نیکوکاری، ۷۳ مورد برابر با (۲۹/۳ درصد) مرتبط با مشارکت اجتماعی، ۲۰ مورد برابر با (۸ درصد) مرتبط با هم‌دلی، ۴۱ مورد برابر با (۱۶/۵ درصد) مرتبط با نوع‌دوستی، ۳۸ مورد برابر با (۱۵/۳ درصد) مرتبط با تعاون و ۱۸ مورد برابر با (۷/۲ درصد) مربوط به وقف می‌باشد. و مشارکت اجتماعی بیشترین ارائه را در تالیف کتب درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه داشته است. همچنین ملاحظه شد از مجموع ۲۴۹ موضوع مرتبط با امر خیر استخراج گردید که پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها مشخص شد، از مجموع ۲۴۹ موضوع مربوط به امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت متن، ۵ مورد برابر با (۲ درصد) به صورت تصویر و ۶۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) با متن و تصویر ارائه شده است. و از مجموع ۲۴۹ موضوع مربوط به امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ۲۱ مورد برابر با (۴/۸ درصد) به صورت سؤال، ۱۷۵ مورد برابر با

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

(۷۰/۳ درصد) به صورت پیام و ۵۳ مورد برابر با (۲۱/۳درصد) به صورت جملات امری و توصیه‌ای آمده است. همچنین از مجموع ۲٤۹ موضوع مربوط به امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ٦ مورد برابر با (۲/٤درصد) به صورت آیهٔ قرآن، ۱۲ مورد برابر با (٤/۸ درصد) به صورت احادیث و روایات و ۲۲۳ مورد برابر با (۸۹/٦ درصد) توسط گروه مؤلفان کتاب‌های درسی و ۸ مورد برابر با (۳/۲ درصد) به صورت قانون آمده است. و از میان ۲٤۹ مورد موضوع مربوط به مؤلفه‌های شش گانه امر خیر در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول بر حسب پایهٔ تحصیلی، ۸٤ مورد برابر با (۳۳/۷ درصد) مربوط به پایهٔ هفتم، ۹٦ مورد برابر با (۳۸/٦ درصد) مربوط به پایهٔ هشتم و ٦۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) مربوط به پایهٔ نهم بوده است.

جدول شمارهٔ یک- میزان ارائهٔ مطالب مرتبط با امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه، بر حسب مؤلفه‌های شش گانهٔ امر خیر به تفکیک پایه‌های تحصیلی دورهٔ متوسطهٔ اول

			مؤلفه‌های امر خیر						Total
			نیکوکاری	مشارکت اجتماعی	هم‌دلی	نوع-دوستی	تعاون	وقف	
پایهٔ تحصیلی	۷	فراوانی	۲۳	۲۲	۱۷	۱۱	۱۱	۰	۸۴
		درصد	۴٪/۲۷	۲٪/۲۶	۲٪/۲۰	۱٪/۱۳	۱٪/۱۳	۰٪/۰	۱۰۰٪
	۸	فراوانی	۱۲	۲۴	۱	۱۶	۲۵	۱۸	۹۶
		درصد	۱۲/.۵٪	۰٪/۲۵	۰٪/۱	۷٪/۱۶	۰٪/۲۶	۸٪/۱۸	۱۰۰٪
	۹	فراوانی	۲۴	۲۷	۲	۱۴	۲	۰	۶۹
		درصد	۳۴/۸٪	۳۹/۱٪	۲/۹٪	۲۰/۳٪	۲/۹٪	۰/۰٪	۱۰۰٪
Total		فراوانی	۵۹	۷۳	۲۰	۴۱	۳۸	۱۸	۲۴۹
		درصد	۲۳/۷٪	۲۹/۳٪	۸/۰٪	۱۶/۵٪	۱۵/۳٪	۷/۲٪	۱۰۰٪

در جدول فوق مشخص شد، در پایهٔ هفتم تحصیلی از مجموع ۸٤ مورد موضوع به کار رفته در خصوص مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر، ۲۳ مورد برابر با (۲۷/٤ درصد) در خصوص نیکوکاری، ۲۲ مورد برابر با (۲٦/۲ درصد) در خصوص مشارکت اجتماعی، ۱۷ مورد برابر با (۲۰/۲ درصد) در خصوص هم‌دلی، ۱۱ مورد برابر با (۱۳/۱ درصد) در خصوص نوع‌دوستی، ۱۱ مورد برابر با (۱۳/۱ درصد) در خصوص تعاون و هیچ‌گونه اشاره‌ای به وقف شده است. در پایهٔ هشتم تحصیلی از مجموع ۹٦ مورد موضوع به کار رفته درخصوص مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر، ۱۲ مورد برابر با (۱۲/۵ درصد) در خصوص نیکوکاری، ۲٤ مورد برابر با (۲۵ درصد) در خصوص مشارکت

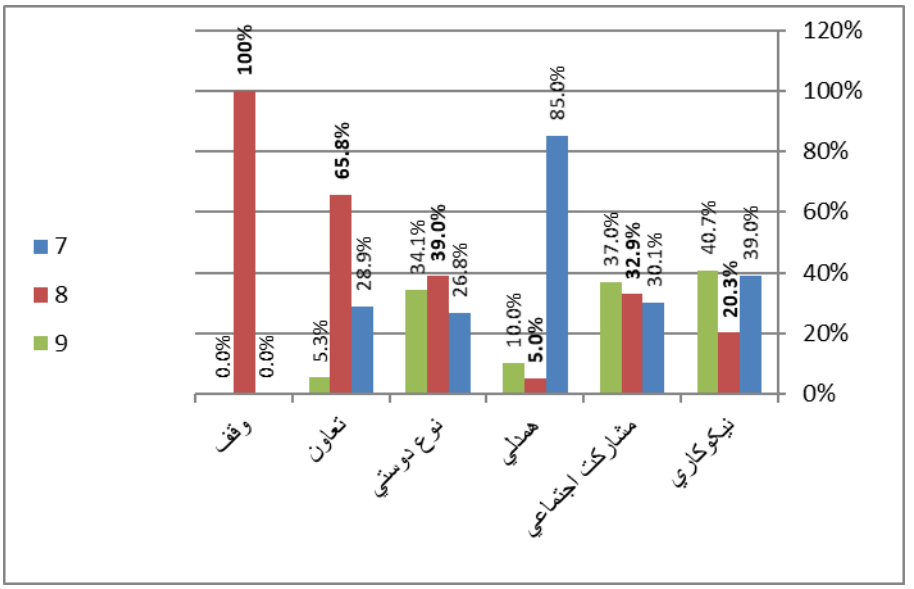
[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

اجتماعی، ۱ مورد برابر با (۱ درصد) در خصوص هم‌دلی، ۱۶ مورد برابر با (۱۶/۷ درصد) در خصوص نوع‌دوستی، ۲۵ مورد برابر با (۲۶ درصد) در خصوص تعاون و ۱۸ مورد برابر با (۱۸/۸ درصد) به وقف اشاره شده است و در پایهٔ نهم تحصیلی از مجموع ۶۹ مورد موضوع به کار رفته در خصوص مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر، ۲۴ مورد برابر با (۳۴/۸ درصد) درخصوص نیکوکاری، ۲۷۴ مورد برابر با (۳۹/۱ درصد) در خصوص مشارکت اجتماعی، ۲ مورد برابر با (۲/۹ درصد) در خصوص هم‌دلی، ۱۴ مورد برابر با (۲۰/۳ درصد) در خصوص نوع‌دوستی، ۲ مورد برابر با (۲/۹ درصد) در خصوص تعاون و با هیچ‌گونه اشاره‌ای به وقف همراه بوده است. بنابراین مشخص شد در پایهٔ هفتم نیکوکاری و در پایهٔ هشتم تعاون و در پایهٔ نهم مشارکت اجتماعی بیشترین کاربرد را داشته است.

جدول شمارهٔ دو- میزان ارائهٔ مطالب مربوط به امرخیر به تفکیک پایه‌های تحصیلی بر حسب مؤلفه‌های شش‌گانه

			پایهٔ تحصیلی			جمع
			۷	۸	۹	
مؤلفه‌های امر خیر	نیکوکاری	فراوانی	۲۳	۱۲	۲۴	۵۹
		درصد	۰٪/۳۹	۳٪/۲۰	۷٪/۴۰	۱۰۰٪
	مشارکت اجتماعی	فراوانی	۲۲	۲۴	۲۷	۷۳
		درصد	۱٪/۳۰	۹٪/۳۲	۰٪/۳۷	۱۰۰٪
	هم‌دلی	فراوانی	۱۷	۱	۲	۲۰
		درصد	۰٪/۸۵	۰٪/۵	۰٪/۱۰	۱۰۰٪
	نوع‌دوستی	فراوانی	۱۱	۱۶	۱۴	۴۱
		درصد	۸٪/۲۶	۰٪/۳۹	۱٪/۳۴	۱۰۰٪
	تعاون	فراوانی	۱۱	۲۵	۲	۳۸
		درصد	۹٪/۲۸	۸٪/۶۵	۳٪/۵	۱۰۰٪
	وقف	فراوانی	۰	۱۸	۰	۱۸
		درصد	۰٪/۰	۱۰۰٪	۰٪/۰	۱۰۰٪
جمع		فراوانی	۸۴	۹۶	۶۹	۲۴۹
		درصد	۷٪/۳۳	۶٪/۳۸	۷٪/۲۷	۱۰۰٪

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نمودار شمارهٔ یک- میزان ارائهٔ مطالب مربوط به امر خیر به تفکیک پایه‌های تحصیلی بر حسب مؤلفه-های شش‌گانه

در نمودار بالا میزان مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امرخیر شامل نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم-دلی، نوع‌دوستی، تعاون و وقف را به تفکیک پایه‌های هفتم، هشتم و نهم دورهٔ متوسطهٔ اول، به صورت نمودار نشان می‌دهد.

در این نمودار به مفهوم نیکوکاری در پایهٔ نهم با ۲٤ مورد برابر (٤۰/۷ درصد) بیشتر نسبت به پایه‌های دیگر توجه شده، مشارکت اجتماعی در پایه نهم با ۲۷ مورد برابر (۳۷ درصد)، هم‌دلی در پایهٔ هفتم با ۱۷ مورد برابر با ۸۵ درصد، نوع‌دوستی در پایهٔ هشتم با ۱٦ مورد برابر با (۳۹ درصد)، تعاون در پایهٔ هشتم با ۲۵ مورد برابر با (٦۵/۸ درصد) و مفهوم وقف فقط در پایهٔ هشتم با ۱۸ مورد، ارائه شده است. که این امر نشان می‌دهد مفهوم وقف در پایه‌های هفتم و نهم مورد توجه قرار گرفته نشده است.

جدول شمارهٔ سه- نحوهٔ ارائهٔ مطلب مرتبط با امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه، به حسب مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر

			نحوهٔ ارائهٔ مطلب			جمع
			متن	تصویر	متن وتصویر	
مؤلفه‌های امر خیر	نیکوکاری	فراوانی	۴۲	۱	۱۶	۵۹
		درصد	۷۱.۲٪	۱.۷٪	۲۷.۱٪	۱۰۰٪
	مشارکت اجتماعی	فراوانی	۵۲	۳	۱۸	۷۳

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

			نحوهٔ ارائهٔ مطلب			جمع
			متن	تصویر	متن وتصویر	
		درصد	۷۱.۲٪	۴.۱٪	۲۴.۷٪	۱۰۰٪
	هم‌دلی	فراوانی	۱۳	۰	۷	۲۰
		درصد	۶۵.۰٪	۰.۰٪	۳۵.۰٪	۱۰۰٪
	نوع‌دوستی	فراوانی	۳۰	۰	۱۱	۴۱
		درصد	۷۳.۲٪	۰.۰٪	۲۶.۸٪	۱۰۰٪
	تعاون	فراوانی	۲۴	۱	۱۳	۳۸
		درصد	۶۳.۲٪	۲.۶٪	۳۴.۲٪	۱۰۰٪
	وقف	فراوانی	۱۴	۰	۴	۱۸
		درصد	۷۷.۸٪	۰.۰٪	۲۲.۲٪	۱۰۰٪
جمع		فراوانی	۱۷۵	۵	۶۹	۲۴۹
		درصد	۷۰.۳٪	۲.۰٪	۲۷.۷٪	۱۰۰٪

با توجه به داده‌های جدول فوق ملاحظه شد، از مجموع ۲٤۹ موضوع مربوط به امرخیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت متن، ۵ مورد برابر با (۲ درصد) به صورت تصویر و ٦۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) با متن و تصویر ارایه شده است. و نیز از ۵۹ مورد مربوط به مؤلفهٔ نیکوکاری، ٤۲ مورد برابر با (۷۱/۲ درصد) به صورت متن، ۱ مورد برابر با (۱/۷ درصد) تصویر و ۱٦ مورد برابر با (۲۷/۱ درصد) همرا با متن و تصویر بوده است. مشارکت اجتماعی از مجموع ۷۳ مورد، ۵۲ مورد برابر با (۷۱/۲درصد) با متن، ۳ مورد برابر با (٤/۱ درصد) با تصویر و ۱۸ مورد برابر با (۲٤/۷ درصد) متن و و تصویر همراه بوده است. مؤلفهٔ هم‌دلی نیز از مجموع ۲۰ مورد، ۱۳ مورد برابر با (۷۳/۲ درصد) همراه با متن، ۷ مورد برابر با (۳۵ درصد همرا با متن و تصویر ارائه شده است. مؤلفهٔ نوع‌دوستی هم از ٤۱ مورد استفاده شده، ۳۰ مورد برابر با (۷۳/۲ درصد) به صورت متن، یک مورد به همراه عکس و ۱۱ مورد برابر با (۲٦/۸ درصد) به صورت متن و تصویر بوده است. در مورد تعاون هم از مجموع ۱۵ مورد به کار رفته، ۲٤ مورد برابر با (۷۷/۸ درصد) به صورت متن، ۱ مورد برابر با (۲/٦ درصد) تصویر و ۱۳ مورد برابر با (۳٤/۲ درصد) به صورت متن و تصویر همراه بوده است. درخصوص مؤلفهٔ وقف نیز، ۱٤ مورد برابر (با ۷۷/۸ درصد) همراه با متن، بدون تصویر و ٤ مورد برابر با (۲۲/۲ درصد) به همراه متن و تصویر بوده است. بنابراین مشخص شد، بیشترین نحوهٔ ارائه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مطالب مربوط به مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر، ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت متن بوده است.

جدول شمارهٔ چهار- استفاده از نوع محتوا به لحاظ قواعد دستوری با تأکید امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه، به تفکیک مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر

			نوع محتوا از لحاظ قواعد دستوری			Total
			سؤال	پیام	امری و توصیه‌ای	
مؤلفه‌های امر خیر	نیکوکاری	فراوانی	۴	۳۹	۱۶	۵۹
		درصد	۶.۸٪	۶۶.۱٪	۲۷.۱٪	۱۰۰٪
	مشارکت اجتماعی	فراوانی	۴	۵۴	۱۵	۷۳
		درصد	۵.۵٪	۷۴.۰٪	۲۰.۵٪	۱۰۰٪
	هم‌دلی	فراوانی	۲	۱۶	۲	۲۰
		درصد	۱۰.۰٪	۸۰.۰٪	۱۰.۰٪	۱۰۰٪
	نوع‌دوستی	فراوانی	۱	۳۴	۶	۴۱
		درصد	۲.۴٪	۸۲.۹٪	۱۴.۶٪	۱۰۰٪
	تعاون	فراوانی	۷	۲۰	۱۱	۳۸
		درصد	۱۸.۴٪	۵۲.۶٪	۲۸.۹٪	۱۰۰٪
	وقف	فراوانی	۳	۱۲	۳	۱۸
		درصد	۱۶.۷٪	۶۶.۷٪	۱۶.۷٪	۱۰۰٪
جمع		فراوانی	۲۱	۱۷۵	۵۳	۲۴۹
		درصد	۸.۴٪	۷۰.۳٪	۲۱.۳٪	۱۰۰٪

پس از بررسی‌های به‌عمل‌آمده ملاحظه شد، از مجموع ۲٤۹ موضوع مربوط به امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ۲۱ مورد برابر با (۸/٤ درصد) به صورت سؤال، ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت پیام و ۵۳ مورد برابر با (۲۱/۳ درصد) به صورت جملات امری و توصیه‌ای آمده است. همچنین از ۵۹ مورد مربوط به مؤلفهٔ نیکوکاری، ٤ مورد برابر با (٦/۸ درصد) به صورت سؤال، ۳۹ مورد برابر با (٦٦/۱ درصد) پیام و ۱٦ مورد برابر با (۲۷/۱ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای بوده است و از مجموع ۷۳ مورد مربوط به مشارکت اجتماعی، ٤ مورد برابر با (۵/۵ درصد) به صورت سؤال، ٥٤ مورد برابر با (۷٤ درصد) پیام و ۱۵ مورد برابر با (۲۰/۵ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای آمده است. همچنین از ۲۰ مورد مربوط

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

به مؤلفهٔ هم‌دلی، ۲ مورد برابر با (۱۰ درصد) به صورت سؤال، ۱۶ مورد برابر با (۸۰ درصد) پیام و ۲ مورد برابر با (۱۰ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای بوده است و نوع‌دوستی نیز از مجموع۴۱ مورد ۱ برابر با (۲/٤ درصد) به صورت سؤال، ۳٤ مورد برابر با (۸۲/۹ درصد) پیام و ٦ مورد برابر با (۱٤/٦ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای اشاره شده است. تعاون از مجموع ۳۸ مورد، ۷ مورد برابر با (۱۸/٤ درصد) به صورت سؤال، ۲۰ مورد برابر با (۵۲/٦ درصد) پیام و ۱۱ مورد برابر با (۲۸/۹ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای بوده است. همچنین از ۱۸ مورد مربوط به مؤلفهٔ وقف، ۳ مورد برابر با (۱٦/۷ درصد) به صورت سؤال، ۱۲ مورد برابر با (٦٦/۷ درصد) پیام و ۳ مورد برابر با (۱٦/۷ درصد) به صورت امری و توصیه‌ای ارائه شده است. بنابراین مشخص شد، بیشترین نحوهٔ ارائهٔ محتوا با ۱۷۵ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت پیام بوده است.

جدول شمارهٔ پنج- نوع ارائهٔ مطلب با تأکید امر خیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه، به تفکیک مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر

			نوع ارائهٔ مطلب		Total
			صریح	نیمه صریح	
مؤلفه‌های امر خیر	نیکوکاری	فراوانی	۱۴	۴۵	۵۹
		درصد	۲۳.۷٪	۷۶.۳٪	۱۰۰٪
	مشارکت اجتماعی	فراوانی	۲۲	۵۱	۷۳
		درصد	۳۰.۱٪	۶۹.۹٪	۱۰۰٪
	هم‌دلی	فراوانی	۱۶	۴	۲۰
		درصد	۸۰.۰٪	۲۰.۰٪	۱۰۰٪
	نوع‌دوستی	فراوانی	۳۱	۱۰	۴۱
		درصد	۷۵.۶٪	۲۴.۴٪	۱۰۰٪
	تعاون	فراوانی	۲۵	۱۳	۳۸
		درصد	۶۵.۸٪	۳۴.۲٪	۱۰۰٪
	وقف	فراوانی	۱۳	۵	۱۸
		درصد	۷۲.۲٪	۲۷.۸٪	۱۰۰٪
جمع		فراوانی	۱۲۱	۱۲۸	۲۴۹
		درصد	۴۸.۶٪	۵۱.۴٪	۱۰۰٪

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

با توجه به جدول بالا مشخص شد، از مجموع ۲٤۹ موضوع مربوط به امرخیر مندرج در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ اول، ۱۲۱ مورد برابر با (٤۸/٦ درصد) به صورت صریح و ۱۲۸ مورد برابر با (٥۱/٤ درصد) به صورت نیمه صریح بیان شده است. همچنین از ٥۹ مورد مربوط به مؤلفهٔ نیکوکاری، ۱٤ مورد برابر با (۲۳/۷ درصد) به صورت صریح، ٤٥ مورد برابر با (۷٦/۳ درصد) به صورت نیمه صریح و همچنین از مجموع ۷۳ مورد مربوط به مشارکت اجتماعی، ۲۲ مورد برابر با (۳۰/۱ درصد) به صورت صریح، ٥۱ مورد برابر با (٦۹/۹ درصد) به صورت نیمه صریح و نیز از ۲۰ مورد مربوط به مؤلفهٔ هم‌دلی، ۱٦ مورد برابر با (۸۰ درصد) به صورت صریح، ٤ مورد برابر با (۲۰ درصد) نیمه صریح و نوع‌دوستی نیز از مجموع٤۱، ۳۱ مورد برابر با (۷٥/٦ درصد) به صورت صریح، ۱۰ مورد برابر با (۲٤/٤ درصد) نیمه صریح و تعاون از مجموع ۳۸ مورد، ۲٥ مورد برابر با (٦٥/۸ درصد) به صورت صریح، ۱۳ مورد برابر با (۳٤/۲ درصد) به صورت نیمه صریح و همچنین از ۱۸ مورد مربوط به مؤلفهٔ وقف، ۱۳ مورد برابر با (۷۲/۲ درصد) به صورت صریح، ٥ مورد برابر با (۲۷/۸ درصد) به صورت نیمه صریح ارائه شده است. بنابراین مشخص شد، بیشترین نوع ارائهٔ مطلب با ۱۲۸ مورد برابر با (٥۱/٤ درصد) به صورت نیمه صریح آمده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها:

به لحاظ کمی: با توجه به بررسی و تحلیل‌های صورت‌گرفته در کتاب‌های درسی دورهٔ اول متوسطه به نظر می‌رسد مفهوم و کارکرد امر خیر که شامل نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم‌دلی، نوع‌دوستی، تعاون و وقف می‌باشد، باعث نوعی همبستگی و همکاری میان افراد جامعه می‌شود. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده مشخص شد، از مجموع ۲٤۹ مورد مربوط به مؤلفه‌های شش‌گانهٔ امر خیر در کتب مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول، ٥۹ مورد برابر با (۲۳/۷ درصد) مرتبط با نیکوکاری، ۷۳ مورد برابر با (۲۹/۳ درصد) مرتبط با مشارکت اجتماعی، ۲۰ مورد برابر با (۸ درصد) مرتبط با هم‌دلی، ٤۱ مورد برابر با (۱٦/٥ درصد) مرتبط با نوع‌دوستی، ۳۸ مورد برابر با (۱٥/۳ درصد) مرتبط با تعاون و ۱۸ مورد برابر با (۷/۲ درصد) مربوط به وقف بوده است. بر این اساس مشخص شد مشارکت اجتماعی بیشترین ارائه را در تألیف کتب درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ اول متوسطه داشته است. همچنین ملاحظه شد از مجموع ۲٤۹ مورد موضوع مرتبط با مؤلفه‌های امر خیر، ۱٦۰ مورد به توجه و کمک به دیگران بوده که ۱۷٥ مورد برابر با (۷۰/۳ درصد) به صورت متن، ٥ مورد برابر با (۲ درصد) به صورت تصویر و ٦۹ مورد برابر با (۲۷/۷ درصد) به صورت متن و تصویر ارائه شده است. با توجه به اینکه دانش‌آموزان در دورهٔ نوجوانی بیشترین بهره را در محیط آموزشی و کلاس‌های درسی می‌برند، به نظر می‌رسد با اهمیت و تأکید

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بیشتر می‌توان همبستگی و مشارکت میان افراد را تقویت و نهادینه کرد، تا در آینده شاهد اثرات مؤثرتری در جامعه باشیم.

به لحاظ کیفی: با توجه به تحلیل‌های انجام گرفته، به پنج یافتهٔ جدید دست پیدا کردم.

۱. خیر به مثابه امری اجتماعی و عمومی
۲. خیر به مثابه امری فراجنسیتی
۳. خیر به مثابه عملی فراانسانی و وجدان جمعی
٤. خیر به مثابه امری دولتی
۵. خیر به مثابه امری مردمی و خداپسندانه

خیر به مثابه مشارکت عمومی و اجتماعی

مشارکت اجتماعی فرآیندی است که از طریق آن شخصیت اجتماعی انسان‌ها شکل می‌گیرد و افراد را برای انجام کارهای مشترک گروهی آماده می‌سازد. مشارکت در کار خیر از اعمال نیکو و پسندیده به شمار می‌آید، زیرا اگر نیروهای کوچک با هم جمع شوند، می‌توانند با اتحاد و اتفاق بر مشکلات غلبه کنند. انسان‌ها در زندگی انفرادی به راحتی نمی‌تواند زیست کند، زیرا انسان موجود اجتماعی است و در زندگی اجتماعی هم نمی‌تواند مسؤولیت همهٔ کارها را بر عهده بگیرد؛ زیرا استطاعت و طاقت آن را ندارد، لذا ناچاراند برای انجام امور زندگی اجتماعی با هم اجتماع و مشارکت داشته باشند. نوجوانان با مشارکت و فعالیت‌های گروهی در محیط مدرسه و زندگی، علاوه بر این که سبب همبستگی و برقراری روابط و تعاملات روزمره زندگی خود می‌شوند، باعث درک بهتر و آگاهی بیشتر از طریق واکنش‌های دیگران و کسب تجربه برای زندگی آینده می‌باشند و از آنجایی که هدف مشخص و معینی را دنبال می‌کنند باعث انسجام و هم‌دلی میان آن‌ها می‌گردد.

تصاویر و متن‌ها، نشان از مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان دارد. دانش‌آموزان با حضور در برگزاری مراسم عبادی و مذهبی مانند فضاآرایی مدرسه و محله در مناسبت‌های ملی و مذهبی، تشکیل شوراهای دانش‌آموزی و گروه‌های علمی برای کمک به دانش‌آموزان ضعیف و برگزاری مراسم مختلف مانند جشن عاطفه‌ها در جهت کمک به نیازمندان و نیز همکاری و کمک در مدرسه مانند نظافت کلاس درس، پاکیزگی محل و شهر، باعث نوعی مشارکت عمومی و همبستگی اجتماعی می‌شوند[1]. همچنین تصویری از مشارکت نوجوانان در همکاری و همفکری در جمع‌آوری زباله‌ها، پاکیزگی شهر و محل و نیز توجه به محیط زیست را نمایش می‌دهد. در

[1] برگرفته از صفحه ۱۰ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هفتم دورهٔ متوسطه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

این تصاویر دانش‌آموزان پس از همفکری و همکاری با یکدیگر به این نتیجه رسیدند تا با جمع-آوری زباله‌ها و تفکیک آن و فروش زباله‌های قابل بازیافت، کیسه‌های زباله تهیه کنند و در اختیار خانواده‌ها قرار دهند، تا با این کارشان مشکل آلودگی محیط زندگیشان و بوی بد زباله‌ها را حل کنند[۱]. متن توصیه‌ای دیگری که در خصوص همکاری و هم‌دلی افراد یک محله اشاره دارد، عبارت؛ "شایسته است افراد یک محله نیز با هم همکاری و هم‌دلی داشته باشند. هم‌دلی و همکاری بین افرادی که در یک محله زندگی می‌کنند، علاوه بر ایجاد صمیمیت و همبستگی موجب می‌شود که کارها بهتر پیش برود"[۲]. در این نمونه به همکاری و هم‌دلی افراد و ایجاد همبستگی میان آن‌ها اشاره دارد.

خیر به مثابه امری فراجنسیتی

رواج امر خیر در هر جامعه‌ای نشان از بلوغ فرهنگی آن جامعه است. توجه به امر خیر و کار نیک فارغ از جنسیت و سن و سال، افراد با جان و دل در کمک به هم‌نوعان و نیازمندان قدم بر می‌دارند. زنان ایرانی از گذشته‌های دور تا کنون در عرصه‌های کار خیر و نیکوکاری فعال بوده‌اند و نقش خود را در کاهش فقر و نابرابری، جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی و تربیت نسلی آگاه و فعال ایفا می‌کنند. زنان با مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی جامعه و حضور در خیریه‌ها، توانسته-اند تأثیر به‌سزایی در ایجاد همبستگی جامعه بگذارند.

تصاویر و متون بیشتر حکایت از حضور زنان به عنوان نیروهای مؤثر و تأثیرگذار در رفع مشکلات افراد جامعه دارد. به طور مثال حضور زنان در ترویج و حمایت امر خیر از طریق تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه با هدف رفع نیازهای مالی نیازمندان و حل مشکلات و گرفتاری هم‌نوعان، تهیهٔ لباس در کارگاه تولیدی برای افراد نیازمندان[۳]، و اشاره متنی با عنوان "زنان نیز از روزگاران گذشته تاکنون، با فعالیت‌های خود در خانه یا خارج از آن، یاری‌رسان اقتصاد خانواده بوده‌اند" و نیز حمایت زنان از مستمندان و کمک به ساخت مسجد در زمان حضرت محمد (ص)، با این مضمون "حضرت خدیجه از زنان ثروتمند مکه بود و تمام دارایی خود را در راه نشر اسلام، کمک به فقیران و آزادی بردگان خرج کرد" که نشان از توجه به امر خیر در گذشته بوده است[۴].

خیر به مثابه رفتاری فرا انسانی و وجدان جمعی

[۱] برگرفته از صفحه ۳ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[۲] برگرفته از صفحه ٦ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[۳] برگرفته از صفحه ۷ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[۴] برگرفته از صفحه ۵۲ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

انسان‌ها علاوه بر سلامت جسمانی به سلامت عاطفی و روانی و نیز حمایت‌های فرا انسانی نیاز دارند. رفتار فرا انسانی، رفتاری است که در جهت یاری رساندن و کمک به دیگران است و نه به منظور رسیدن به هدف خاص. در واقع افراد با انگیزه ایثار و از خودگذشتی در پی برطرف کردن مشکلات و دستگیری دیگران هستند. وجدان جمعی، احساس طبیعی انسان نسبت به وجود خود، استعدادها و اعمالش است. وجدان به معنی احساس درونی فرد است که هرکس از طریق آن به داوری رفتار و اعمالش می‌پردازد. دورکیم وجدان را ناشی از مجموعه باورها و احساسات مشترک در بین اعضای جامعه می‌دانست و بر یکپارچگی و همسانی بین افراد جامعه و عدم وجود تفاوت طبقاتی، فرهنگ مشترک و ارزش‌های مشترک و همبستگی عمومی و بر جنبهٔ اجتماعی بودن انسان و زندگی جمعی تأکید داشت و معتقد بود از طریق اخلاق و رفتار اجتماعی وابستگی به گروه در انسان‌ها شکل می‌گیرد و چون اختصاصی به زمان خاصی ندارد، همهٔ نسل‌های آن جامعه را به هم پیوند می‌زند و باعث انسجام اجتماعی می‌گردد.

متون و تصاویر ارائه‌شده در کتاب‌های درسی، خیر را به عنوان یک عمل فرانسانی و وجدان اجتماعی نشان می‌دهد به عنوان نمونه، فردی که در بستر بیماری است و فرد دیگری با حرکتی انسان‌دوستانه برای کمک به او مراجعه می‌کند، و به دنبال همدری و رفتار محبت‌آمیز می‌باشد، این عمل نشان از یک رفتار فراانسانی است[۱]. همچنین تصویری از کمک‌های مردم به هم‌وطنان خود در وقوع بحران‌ها و مشکلات نشان داده می‌شود که این رفتار نشان از یک عمل فراانسانی و وجدان جمعی است که در جهت کمک و یاری نیازمندان صورت می‌گیرد[۲]. در نمونهٔ دیگری، تصویری از مردم کشور ما در حوادث مختلف مانند جنگ تحمیلی رژیم بعث در عراق علیه ایران، زلزله بم، زلزله آذربایجان و سیل استان گلستان را ارائه می‌دهد، که نشان از روحیهٔ هم‌دلی و هم-یاری و عمل فراانسانی و بر پایهٔ وجدان اجتماعی می‌باشد[۳].

خیر به مثابه امری دولتی

از نظر دورکیم در جوامع پیشرفته با تخصصی شدن کارها که موجب پیچیدگی روابط می‌شود، نهادهای مثل خانواده، دین، قادر به ایفای نقش‌های پیچیده و گوناگون مورد انتظار جامعه نیستند، در اینجا دولت موظف است به تعلیم و تربیتی بپردازدکه بیش از هر چیز، وظیفهٔ جمعی و موضوع آن سازگارکردن افراد با محیط اجتماعی است، که سرانجام باید در آن زندگی کند و تربیتی میان

[۱] برگرفته از صفحه ۲ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[۲] برگرفته از صفحه ۲۳ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هفتم دورهٔ متوسطه

[۳] برگرفته از صفحه ۲۲ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هفتم دورهٔ متوسطه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

شهروندانش از طریق حکومت‌ها ترویج دهد که میان شهروندان اشتراکات افکار واحساسات کافی که وجود جامعه بدون آن محال است برقرار و همچنین مهارت‌های لازم را برای کار در تعیین نقش‌ها درجامعه را فراهم سازد. (دورکیم،۱۳٦۸ :٦۸-۵۱). مهم‌ترین نقش حمایتی از افراد نیازمند و بی‌بضاعت به عهدهٔ دولت است. دولت‌ها با حمایت از فعالیت‌ها و عملکرد افراد خیر، گروه‌ها و مؤسسات خیریه، سرمایه‌گذاری در امور خیر و گسترش مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و افزایش ظرفیت و توانمندسازی مردم و جوامع در جهت ایجاد و توسعهٔ شیوهٔ زندگی سالم، عدالت و برابری میان افراد جامعه، گام مؤثری را در پیشبرد اهداف جامعه و توسعهٔ کشور بر می‌دارند، دولت‌ها با تأکید بررفاه عمومی مهم‌ترین کارکرد خود را برقراری عدالت اجتماعی می‌دانند.

در همین راستا در کتاب‌های درسی به ضرورت و حمایت دولت از امر خیر نیز اشاراتی شده است مانند عبارت، "اصل ۸ قانون اساسی می‌گوید: در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظایف‌های است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت" و یا در عبارت دیگر دولت را موظّف به حمایت از مردم می‌داند، "وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همهٔ ملت تا پایان دورهٔ متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد"[۱]. در متن توصیه‌ای دیگری که به همکاری متقابل مردم با دولت تأکید دارد، "همکاری با دولت: برنامه‌ها و اقدامات عمرانی، اقتصادی و اجتماعی حکومت‌ها زمانی ثمر می‌دهد و به هدف می‌رسد که شهروندان نسبت به پیشرفت کشور دلسوز و حساس باشند و با دولت مشارکت و همکاری کنند"[۲]. این متن به خوبی به نظریهٔ دورکیم و نقش مشارکتی میان دولت و مردم اشاره دارد زیرا هیچ جامعه‌ای به اهداف خود نمی‌رسد مگر اینکه همبستگی میان اعضای آن جامعه وجود داشته باشد. دورکیم تمایل افراد به سوی هم و افزایش روابط متقابل را موجب همبستگی اجتماعی و وحدت و یکپارچگی می‌دانست.

خیر به مثابه امری دینی و خداپسندانه

خدمت به خلق خدا در قرآن و دین اسلام ارزش و ثواب فراوانی دارد. گره‌گشایی و رفع نیاز از نیازمندان تبدیل به ارزش و یک فرهنگ عمومی شده است و احسان و نیکوکاری و رسیدگی به کار مردم و رفع نیازهای آن‌ها از برترین حسنات بیان شده و در آیات قرآن کریم و روایات ائمهٔ معصومین توجه به دیگران و هم‌نوعان مورد تأکید قرار گرفته است. از نظر دورکیم،

[۱] برگرفته از صفحه ۱۵۰ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ نهم دورهٔ متوسطه

[۲] برگرفته از صفحه ۱٤۹ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ نهم دورهٔ متوسطه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

دین زمینه را برای خلق ارزش‌ها و هنجارهای انسجام‌بخش و مسؤولیت‌گرایانه اجتماعی افزایش می‌دهد. هم‌زمان با افزایش هنجارهای انسان گرایانه در یک جامعه، روح نوع‌دوستانه افزایش می‌یابد. این روند، موجب کاهش فردگرایی و بی‌هنجاری و تقویت زمینه‌های مناسب با فعالیت‌های اجتماعی خواهد شد (میرزاپوری و همکاران، ۱۳۹٤:٦٥). دورکیم همبستگی دینی را در الگوی اجتماعی منظم و کنترل شده می‌داند و معتقد است هر عملی که از سوی همه اعضای جامعه به اشتراک گذاشته می‌شود، مشخصهٔ دینی را به دست می‌آورد و باعث یکپارچگی و سازمان‌دهی اعضای جامعه می‌شود. در بحث کار خیر نیز اعضای جامعه با مشارکت و نوع‌دوستی نسبت به افراد نیازمند باعث تقویت باورهای دینی و ایجاد انسجام‌بخشی می‌شوند.

در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دورهٔ متوسطهٔ اول به امر خیر به عنوان امری خداپسندانه و دینی اشاره شده است و بسیاری از مردم با مشارکت در ساخت مؤسسات خیریه و مدرسه و نیز بیمارستان و ... در این اقدام نیک مشارکت و همکاری دارند که این امر نشان از مسؤولیت‌گرایی و توجه به ارزش‌های دینی و حس نوع‌دوستی می‌باشد[۱]. همچنین به نمونه‌هایی از ارزش‌های خیر و خداپسندانه از قبیل، احترام به سالمندان، انفاق، کار و تلاش، ساده‌زیستی، ایثار، صداقت، کمک به مظلوم، حفظ محیط زیست، صدقه دادن، کمک به دیگران، احترام به سالمندان و دفاع از وطن را در کتاب‌های درسی نشان می‌دهد[۲]. دورکیم معتقد است رفتارهای نوع‌دوستانه و خداپسندانه منجر به تقویت همبستگی اجتماعی و گسترش مشارکت فعالانه و داوطلبانهٔ اکثریت مردم در امور گوناگون اجتماعی می‌گردد.

نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین اهداف هر جامعه، شناسایی راه‌های یکپارچه سازی گروه‌های اجتماعی آن و افزایش میزان انسجام و همبستگی آنها با هدف، غلبه بر مشکلات و بحران‌ها است. وحدت و هم بستگی در ارزش‌ها و احساس‌های افراد و نیز نهادها حس همدلی را در جامعه به وجود می‌آورد، که موجب وظیفه‌شناسی و مسؤولیت متقابل و مشارکت ملی و همکاری گسترده در بین آحاد مردم و نهادهای اجتماعی می‌شود. با توجه به نظریهٔ این پژوهش، دغدغهٔ اصلی دورکیم همبستگی اجتماعی است و بیشتر بحث او بر همین مسأله است دورکیم به دنبال این بود که واقعیت‌های اجتماعی را با استفاده از هویت اجتماعی انسان‌ها و بر اساس ساختارهای اجتماعی منظم شکل دهد. دورکیم معتقد بود انسان‌ها تابع جامعه و جمع هستند و جامعه مقدم بر فرد است و جامعهٔ

[۱] برگرفته از صفحهٔ ۸ کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ هشتم دورهٔ متوسطه

[۲] برگرفته از صفحهٔ ۱۱۸کتاب مطالعات اجتماعی پایهٔ نهم دورهٔ متوسطه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

متعادل و باثبات، دارای وجدان و آگاهی جمعی و مشترکی است که مهم‌ترین عامل نظارت جامعه بر فرد و حفظ هم‌بستگی اجتماع بشمار می‌رود.

با توجه به مفاهیم امر خیر و مقولات به‌دست‌آمده از تحلیل محتوای کتاب‌ها، می‌توان گفت معنای خیر در هر کدام از درس‌ها به یک نوع خاص اشاره شده است. در بخشی از کتاب خیر به عنوان مشارکت اجتماعی و عمومی آمده است که از طریق مشورت و همکاری در انجام وظایف و هم‌دلی و همیاری در جهت دستگیری افراد جامعه به صورت انفرادی و گروهی در جهت رفع نیازها و نیز مشارکت در آبادانی و توسعهٔ کشور و توجه به محیط زیست، مانند برگزاری مراسم‌های عبادی و مذهبی، تشکیل شوراهای دانش‌آموزی و گروه‌های علمی و کمک به دانش‌آموزان ضعیف و برگزاری مراسم‌های مختلف در جهت کمک به نیازمندان و همچنین همکاری در مدرسه مانند نظافت کلاس درس، پاکیزگی محل و شهر، باعث نوعی مشارکت عمومی و همبستگی اجتماعی می‌شوند. مشارکت، فعالیت‌ها و کنش‌های است که نوجوانان و کودکان در محیط مدرسه از طریق آموزش و اجرا یاد می‌گیرند تا با افزایش اعتماد به نفس، ابتکار و مسؤولیت‌پذیری بتواند سبب رشد خود و جامعه شود.

در بخش دیگری از حوزهٔ تحقیق، خیر به عنوان عملی فراتر از نوع جنسیت آمده، به‌طوری‌که انسان‌ها در هر سن و سالی و بدون توجه به جنسیت، در امر خیر پیش قدم می‌شوند. تا جایی که، وقتی گروهی از مردم کشورمان دچار گرفتاری و مشکلات از قبیل سیل یا زلزله می‌شوند، با کمک‌های خداپستدانه خود به یاری و همیاری آن‌ها می‌شتابند. مشارکت زنان در امر خیر از گذشته رواج داشته ولی امروزه شاهد حضور بیشتر زنان در عرصهٔ کار خیر و نیک هستیم. در قسمت دیگری از کتاب‌های مورد مطالعه، خیر به مثابه امری فراانسانی و وجدان جمعی آمده است. رفتاری که در جهت یاری رساندن و کمک به دیگران و با انگیزهٔ ایثار و از خودگذشتی در پی برطرف کردن مشکلات و دستگیری دیگران اشاره شده است. مردم ایران اعم از زنان و مردان همواره از گذشته تا به حال بارها ثابت کرده‌اند که در مواقع ضروری یار و یاور همدیگر هستند و بارها این مسأله را در طول تاریخ ثابت کرده‌اند، به عنوان مثال در زلزله و سیل‌هایی که در چند سال اخیر در ایران رخ داد همهٔ مردم ایران دست به دست هم دادند تا ویرانی‌ها را دوباره بسازند و اتحاد و هم‌دلی خود را با آنان ابراز کنند، همچنین در بخش دیگری از کتاب، مردم با تشکیل صندوق‌های قرض الحسنه، مؤسسات خیریه، انجمن‌های حمایت از بیماران خاص و درمانگاه‌های خیریه و ... در پی برطرف کردن نیازهای افراد و نیز دستگیری و حل مشکلات و گرفتاری‌های مردم هستند، که این عمل آن‌ها باعث خشنودی و رضایت خداوند متعال می‌شود، زیرا در قرآن و روایات ائمهٔ معصومین (ع) به دفعات اشاره شده است. دورکیم مناسک و کارکردهای دینی و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مذهبی مانند نیکوکاری، وقف، انفاق، تعاون و... را موجب افزایش مسؤولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی و یکپارچگی اعضای جامعه می‌داند و معتقد است رابطهٔ میان مؤمن و خدا باعث تقویت رابطهٔ میان فرد و جامعه می‌شود.

عمل خیر به عنوان یک عمل ارزشی و دینی محسوب می‌شود و در دین مبین اسلام گره گشایی و توجه به نیازمندان از برترین اعمال نزد خداوند محسوب می‌شود. در گذشته این عمل توسط روحانیون و علما در مساجد و اماکن عمومی ترویج می‌شد اما امروزه علاوه بر امر دینی و ارزشی بودن به یک امر اجتماعی نیز تبدیل شده است. به‌طوری‌که توسط قشرهای مختلف مردم اعم از زن و مرد، پیر و جوان، مرفع و متوسط، تحصیل‌کرده و بی‌سواد و نیز ورزش‌کاران و بازیگران صورت می‌گیرد. اجتماعی شدن این عمل باعث همبستگی و انسجام اجتماعی می‌شود. همبستگی در جهت روابط دوستانه و محبت‌آمیز و تعامل‌های گروهی بر اساس ارزش‌های مشترک و نیز کمک و توجه به هم‌نوعان مانند سالمندان و نیازمندان باعث شکل‌گیری حوزهٔ امر خیر می‌گردد. همچنین جامعه‌ای که دارای همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی است از وحدت، یک‌دلی، یک رنگی و هم‌دلی بهره می‌برد و به راحتی با مشارکت عمومی شهروندان خود به تحقق اهداف نظام خویش دست خواهند یافت.

در انتها می‌توان نتیجه گرفت که مفهوم خیر در کتاب‌های درسی، فقط به کمک‌های مالی و نوع دوستی منجر نمی‌شود بلکه به دلیل کارکرد اجتماعی و دینی بودن آن باعث نوعی مشارکت عمومی و همبستگی می‌شود که نتیجهٔ آن به مشارکت همه افراد اعم از زنان و مردان فارغ از سن و سال، وحدت و یک‌دلی و نیز توجه و پیشرفت به محیط زیست و آبادانی کشور منجر می‌شود. بنابراین، با توجه بیشتر مؤلفان و برنامه‌ریزان حوزهٔ کتاب‌های درسی به باورها و نگرش‌های ارزش‌مندی همچون نیکوکاری، مشارکت اجتماعی، هم‌دلی، نوع‌دوستی، تعاون وقف می‌توان نتایج مثبت‌تری در جامعه شاهد بود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

منابع

۱. قرآن کریم

۲. آبراهامز، جی اچ،(۱۳٦۹) مبانی و رشد جامعه‌شناسی، حسن پویان، تهران: چاپخش.

۳. آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷٦) جامعه‌شناسی ابن‌خلدون، تهران: تبیان.

٤. آقاجانی، مریم(۱۳۸۵) تأثیرآموزش‌مهارت‌های زندگی بر سلامت روان و منبع کنترل نوجوانان، تهران: جهاد دانشگاهی.

۵. بابا صفری، رضیه؛ سجادیان، ایلناز و محمدعلی نادری (۱۳۹۷) «الگوی تحلیل مسیر روابط بین نوع دوستی، نگرش ها و باورها با رفتار اجتماعی مطلوب در بین دانشجویان دختر»، مجله روانشناسی اجتماعی، دوره ٦، شماره ٤۸: ۲۲-۱۱.

٦. بازگیر، تهمینه و زهرا بازگیر (۱۳۹۵) «تحلیل محتوای کتاب های فارسی ابتدایی پایه اول تا سوم بر اساس اهداف آموزشی در حوزه خیر و نیکوکاری»، همایش ملی خیر ماندگار، بنیاد خیریه راهبری آلاء، اصفهان: دوره اول.

۷. بشیریه، حسین (۱۳۸۳) عقل در سیاست، تهران: نگاه معاصر.

۸. خدابنده، صدیقه و مریم نادری (۱۳۹۵) «بررسی مفهوم امور خیر در کتاب های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی سال ۹٦-۹۵»، همایش ملی خیرماندگار، بنیاد خیریه راهبری آلاء، اصفهان: دوره اول.

۹. دورکیم، امیل (۱۳۸۷) دربارهٔ تقسیم کار اجتماعی، ترجمهٔ باقر پرهام، چاپ سوم، تهران: مرکز.

۱۰. دورکیم، امیل(۱۳٦۸) تربیت وجامعه شناسی، علی‌محمد اردلان، تهران: دانشگاه تهران.

۱۱. دورین، پاتریک و توماس فرارو (۱۳۸٦) مسألهٔ همبستگی، نظریه‌ها و مدل‌ها، ترجمهٔ دکتر علی مرشدی زاده، تهران: تمدن ایرانی.

۱۲. دهخدا، علی اکبر(۱۳۷۷) لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.

۱۳. ریمون، آرون (۱۳٦٦) «مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی»، ترجمهٔ باقر پرهام، تهران: آموزش انقلاب اسلامی.

۱٤. سروری مجد، علی(۱۳۹۳) «ابعاد فرهنگ احسان در قرآن و سنت»، فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات،دوره ۱۵، شمارهٔ ۲۵: ۱۹۷-۲۱۵.

۱۵. شمس، غلامرضا (۱۳۹٦) کتاب مبانی و اصول مدیریت آموزشی، تهران: سمت.

۱٦. صافی، احمد(۱۳۷۹) سازمان و مدیریت در آموزش‌وپرورش، تهران: ارسباران.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۱۷. غفاری؛غلامرضا و مصطفی ازکیا (۱۳۸۰) «بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان یافته روستائیان در نواحی روستایی کاشان»، مجلهٔ اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره نهم، شماره ۳۶: ۱۷۵-۲۰۶

۱۸. فلاحیان، ناهید؛ آرام، محمد باقر؛ نادری، مریم و آمنه احمدی(۱۳۹۱) روش آموزش مطالعات اجتماعی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

۱۹. کریپندروف، کلوس (۱۳۹۰) تحلیل محتوا (مبانی روش‌شناسی)، ترجمهٔ هوشنگ نایبی، تهران: نی.

۲۰. ملکی، حسن(۱۳۸۲) رویکرد تلفیقی به برنامه درسی، تهران: اولیاء و مربیان.

۲۱. موحدیان، مینا و نعمت‌الله موسی‌پور (۱۳۹۹) «تحلیل محتوای توصیفی متن نوشتاری و تصاویر کتاب فارسی ابتدایی پایه اول و دوم در زمینه خیر و نیکوکاری»، همایش ملی خیر ماندگار، بنیاد خیریه راهبری آلاء، اصفهان: دوره سوم.

۲۲. میرزاپوری، جابر و مهرداد نوابخش(۱۳۹٤) «تحلیل جامعه شناختی تاثیر بی هنجاری بر بی تفاوتی اجتماعی مورد مطالعه شهروندان شهر بابل»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره هفتم، شماره سوم: ٦٥.

۲۳. نیازی، محسن؛ گنجی، محمد و فاطمه احسانی‌راد (۱۳۹٤) «مشارکت در امور خیریه و وقف، پیش درآمدی بر توسعهٔ پایدار» فصلنامهٔ مطالعات توسعهٔ اجتماعی– فرهنگی، دوره سوم، شماره چهارم: ۲۵-٤٥.

۲٤. یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۸٦) اصول برنامه‌ریزی درسی، تهران: یادوراه کتاب.

25. Obradovic, j. & Masten, A.S .(2007) «Developmental antecedents of young adult civic engagement». Applied Developmental Science, 2:11-19.

26. O'Donnell, V. L. & Tobbell, J. (2007) «Transition of adult students to higher education: legitimate peripheral participation in a community of practice?».Adult Education Quarterly, 312:32-57.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]